
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІДЕЙ ІВАНА ОГІЄНКА ЯК ПИСЬМЕННИКА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ, ПУБЛІЦИСТА

УДК 82.09 Білецький

DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.146-155

Ніна Бернадська

ORCID 0000-0001-9217-2229,

доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури, теорії літератури і літературної творчості, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ПРАЦІ ЛЕОНІДА БІЛЕЦЬКОГО: РІЗНОВЕКТОРНІСТЬ НАУКОВИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ УЧЕНОГО

У статті проаналізовано історико-літературні праці відомого українського літературознавця Леоніда Білецького (1882-1955), написані ним в діаспорі. Вони як різножанрові (підручник, літературний портрет письменника, огляд діяльності українського вченого, передмова), так і строкаті тематично: українська народна творчість, окремі письменницькі персоналії або характеристика здобутків українських учених. Цей доробок адресований різним аудиторіям – шкільній, науковій, широкому загалу з метою популяризації української літератури, її кращих надбань.

Ключові слова: Леонід Білецький, історико-літературні праці вченого, їх проблематика і жанр.

Постановка проблеми. Наукова спадщина Л. Білецького – відомого вченого-літературознавця європейського рівня, організатора національної освіти як середньої, так і вищої ланки, невідомого популяризатора української культури – неухильно повертається у сучасний науковий дискурс. Досить ґрунтовно окремі аспекти його значного доробку охарактеризували М. Ільницький [6; 7], С. Хороб [11], М. Насенко [9], а також доклали зусиль до видання найзнаковіших праць діаспорного науковця. Зокрема стараннями М. Ільницького з його ж ґрунтовною передмовою видано «Основи україн-

ської літературно-наукової критики» (Київ, 1998, серія «Літературні пам'ятки України»). Передрук «Історії української літератури» з ротопринтного видання 1937 року (Подебради) було здійснено двічі – у Сімферополі 2005 року, автори передмови – Є. Регушевський та В. Швець; в Івано-Франківську 2015 року, наукове та літературне редагування, післямова С. Хороба. А в 2013 році в серії «Літературні палімпсести» оприєнено 3-томник Л. Білецького «Шевченкіана» – найповніше на сьогодні видання його шевченкознавчих праць (науковий редактор – Р. Радішевський, упорядники – Р. Радішевський, Наталка Лисенко, Наталія Ольшевська) [див.: 1]. Варто згадати і статтю «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського в світлі історичного розвитку», надруковану у 1933 році в чернівецькому літературному і громадсько-політичному місячнику «Самостійна думка» (№7-12). Її передрук, супроводжений детальним аналізом, здійснив у 2011 році О. Салій [10]. Невтомний популяризатор наукової спадщини Л. Білецького М. Ільницький опублікував «Перспективи літературно-наукової критики» (Прага, Берлін, 1924) у збірнику наукових праць «Парадигма» (2008, випуск 3). Однак це лише перші кроки як у виданні, так і в реінтерпретації наукового доробку Л. Білецького. Як відомо, найповнішу бібліографію його праць склав М. Мандрика, автор першого літературно-критичного портрета літературознавця, виданого в 1957 році УВАН у серії «Українські вчені» [8]. Цей бібліографічний список укладений зі слів самого Леоніда Тимофійовича, він налічує майже 70 позицій наукових і літературно-критичних розвідок, написаних протягом 1914-1954 років. Повна бібліографія праць ученого і сьогодні ще не упорядкована, зокрема через недоступність багатьох видань. Проте навіть побіжний погляд на перелік праць Л. Білецького засвідчує як різнобічність його наукових інтересів, так і різноманітність жанрової палітри досліджень: хрестоматія з історії української літератури, читанка для школи «Рідне слово», полемічна стаття, присвячена дискусії І. Франка з В. Істриним щодо початку історії української літератури, статті-огляди наукової діяльності і досягнень В. Щурата, В. Гнатюка, М. Сумцова, А. Лободи, М. Грушевського, О. Колесси, огляди критичної літератури про М. Черемшину, українських історико-літературних праць про І. Котляревського за 1905-1935 роки, літератури про взаємини Т. Шевченка і П. Куліша аж до 30-х років ХХ ст., передмови до творів, зокрема творів М. Коцюбинського, Б. Лепкого, студії про життя і творчість Марка Вовчка, О. Кобилянської, Лесі Українки, В. Самійленка, У. Кравченко, Олександра Олеся, порівняльні студії (про роман К. Поліщука «Отаман Зелений», образ Дон Жуана в українській драматургії), рецензії на твори П. Тичини, Миколи Вороного, наукову розвідку С. Єфремова про М. Коцюбинського. Варто зауважити, що вже назви рецензій сигналізують про філологічний підхід до аналізованих Л. Білецьким артефактів, скажімо, «Микола Вороний – перший свідомий поет форми» (1922) або «Естетика сучасної поезії і творчість П. Тичини» (1922).

Низка праць Л. Білецького присвячена історико-літературним проблемам від найдавніших до найновіших часів. У поле зору дослідника потрапляє «Слово о полку Ігоревім», творчість Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського. З сучасників його цікавили В. Самійленко, М. Вороний, Олександр Олесь, П. Тичина, а також ті поети, які творили в діаспорі, зокрема, в пражському середовищі: Євген Маланюк, Олег Ольжич, Оксана Лятуринська та інші.

Мета дослідження – оглянути відомі і доступні сьогодні історико-літературні праці вченого, щоб з'ясувати його методологічні підходи і різновекторність проблематики наукового доробку ученого.

Виклад основного матеріалу. Л. Білецький як педагог та організатор української школи усвідомлював потребу в підручниках як запоруку успішного національного виховання й навчання. Ще в 1923 році, працюючи у Львівському таємному (неофіційному) університеті, він власним коштом видає підручник для старших класів гімназій, учительських семінарів, для самоосвіти (Каліш, табір інтернованих, друкарня видавництва «Чорномор»). Книжечка на 38 сторінок – це ембріон історії української літератури 1947 року, у ній ідеться про ментальні риси українців, їхню обрядовість і її значення. Пізніше цей матеріал – розширений і доповнений – увійде у підручник «Історія української літератури» (народна поезія, т. 1, виданий в Авгсбургу 1947 року). Ця книга вийшла без вказівки її адресатів. Очевидно, Л. Білецький розраховував на широке коло читачів: усіх тих, хто цікавиться українською літературою і культурою. Підручник написаний доступно, зрозуміло, методично вивірено. Він має чітку, логічно продуману структуру: починає автор із антропологічних і культурних особливостей українців, характеристики їхнього побуту, звичаїв, віри і вірувань. Далі аналізує календарну обрядовість від зимового до осіннього циклу, а також замовляння, весілля, похорони. Для науковця такий підхід обумовлений тим, що джерела народної поезії він виводить саме із обряду. Останні розділи підручника присвячені інтерпретації билин, релігійної епічної поезії (духовного вірша, псалмів), дум, народних пісень – як історичних, так і побутових. Сторінки цієї праці позначені рясними цитатами і добре відомих народних творів, і призабутих. Наведемо кілька прикладів.

Із обрядової гаївки:

*При долині мак, при широкій мак,
Ой як чистий, головистий
І корінням коренистий.
Молодії молодиці, завивайте головиці,
Станьте ви в ряд, тут буде мак.*

Далі йдуть такі коментаторські іронічні рядки (здається, це не властиво підручнику, проте, на мій погляд, характеризує авторську залюбленість у народну творчість):

*«Ще й такий вегетаційний кінець цієї гаївки:
Мої любі маковички,
Сходіться до купочки...*

Постійте, дівчата, як мак на горі» [2, с.95].

Любовне замовляння:

*Місяцю, Володиміру,
Ти високо літаєш,
Ти все бачиш,
Ти все чуєш,
Як невольники і невольниці плачуть за батьками та за матір'ю,
За дітками маленькими, –
Як корова за телям,
Як ослиця за ослям,
Як море за морем.
Даруй же Господи,
Щоб так за мною народженною хрещенною і молитв'яною
Рабою Божою Марусею Грицько плакав [2, с.122].*

Родинна пісня:

*Мене мати віддавала та наказувала:
Аби-с, доню, співаночок не позабувала.
А я прийшла до свекрухи, стала на порозі.
Пішли мої співаночки по гладкій дорозі [2, с.300].*

Гумористичні коломийки:

*Ставок мі сі запалив, риби почорніли,
А печені цупаки у ліс полетіли.*

Або:

*Хвалилася дівчинонька, що має старОсти,
А до неї приходило порося безхвОсте [2, с.304].*

Загалом у підручнику багатий ілюстративний матеріал, який підібраний автором ретельно і доречно, з великою любов'ю до народного слова. Також Л. Білецький кожний розділ закінчує системою запитань для закріплення вивченої теми. Промовисто, що серед них трапляються і такі, котрі пов'язують між собою народнопоетичні та літературні твори. Наприклад, які весняні обряди згадуються в повісті М. Коцюбинського «Тіни забутих предків»? Чи зустрічаються веснянки в «Лісовій пісні» Лесі Українки і які саме? [2, с.106]. Які твори українських письменників знаєте, де б були замовляння? [2, с.128]. Які ви знаєте твори Т. Шевченка, у яких виступає кобзар? Як Шевченко розумів роль кобзаря? [2, с.275]. Зустрічаються і складніші завдання компаративного плану, скажімо, прочитати повість Т. Шевченка «Наймичка» і виділити у ній усе, що стосується обряду обжинок, а також порівняти цей опис із поданим у підручнику [2, с.118]; той же порівняльний аналіз – лише похоронного обряду у повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся» або характеру голосінь в оповіданні Марка Черемшини «Зарікайся мед-горівку пити!» із запропонованим у підручнику [2, с.161]. А завдання для самостійної роботи – порівняльний аналіз двох творів (думи про смерть Б. Хмельницького і поеми Т. Шевченка «У неділеньку, у святую...», народної балади і балади Т. Шевченка «Тополя» [2, с.307]) – засвідчує розуміння Л. Білецьким значення фольклоризму у розвитку української літератури, її поетики і системи жанрів.

На мій погляд, чи не найцікавішим є запитання про назву твору О. Кобилянської «Через кладку» – чому саме такий заголовок обрала письменниця? [2, с.106]. Відповідь «приховано» у розділі про гаївку «Мости»: «Мотив мосту приводить до надзвичайно багатой пісенної творчості, тісно зв'язаної із водою. Ще літописець згадує, що викрадання дівчат парубками відбувалось біля води. Такий був у давнину передшлюбний обряд в Україні. З цього випливає, що значення води, куди сходилась українська молодь, зустрічалась, знайомилась і т. д., в магійній обрядовості було й є дуже велике, бо вода зв'язувалась з ідеєю кохання, парування й подружого щастя» [2, с.106]. І хоча у художньому трактуванні О. Кобилянської кладка набуває символічного значення (перейти «через кладку» означає щось глибоко пережити, перестраждати й опинитися на новому березі, березі нового життя, а ще перебороти власні комплекси, помилки, стереотипи, намагаючись досягнути гармонії зі світом), відсилання до гаївки надає цьому образу-символу нових конотацій.

Л. Білецький послуговувався у своєму підручнику значним інформаційним полем, що стосується антропологічних, етнографічних, національних рис українців, часто в порівнянні з іншими народами. Надзвичайно важливим у

плані методологічному і перспективному є вступ до цієї праці. З нього можна пересвідчитися, що вчений планував і далі працювати над історією української літератури: «...знання історичного розвитку найвизначнішої ділянки рідної духовної культури, як література – поезія та артистична проза – розвиток рідного слова в його найвизначніших і найрізноманітніших втрах є найпотрібніше не тільки на шкільній лавці, але й у житті. Ніщо так не поширюється серед народу і ніщо так не формує людське думання й не спричинюється до витворення власного світогляду ... у найширших колах народу, як красне письменство (література); тому й знання цього останнього в цілому від найдавніших часів аж до останнього моменту сучасності [курсив мій. – Н.Б.], знання історії української літератури є завершення і приведення окремих літературних фактів у стислу систему їх історичного розвитку загалом і систему їх повстання у кожного письменника» [2, с.19-20]. Учений свідомий того, що в літературному процесі певної доби спостерігається різна «питома вага творів» за характеристичністю (виражає естетичні вимоги і світогляд народу), історичністю (впливає на подальший розвиток словесності, культури, суспільства), артистичністю, тобто «високим задоволенням, яке вони дають естетичному почуттю, щасливо розв'язуючи своє завдання – передати в найкращій мистецькій формі думки, ідеї та ідеали письменника, піднести їх у образах та мистецькій формі так яскраво, так наочно, що перед читачем розкривається новий світ життя психологічних та естетичних переживань, до того ще незнаний» [2, с.20]. Відтак порушується і проблема канону, і проблема літературних ієрархій, адже Л. Білецький розрізняє письменників рядових, талановитих і геніальних. Отож, рядові письменники продукують характеристичні твори, адресовані масовій читацькій публіці, талановиті – виявляють індивідуальні та національні прояви, геніальні – «то ті, що відкривають нові перспективи у літературнім мистецтві української нації; стають вершинами у цілім українським літературнім процесі, дороговказами нових обривів літературно-мистецького та національно-ідеологічного поступу» [2, с.21]. Своє завдання автор підручника вбачає у концентруванні уваги найперше на творчості геніїв, але без ігнорування художніх здобутків талановитих письменників і навіть спорадично – за необхідності – звертатися до того, що створене епігонами, бо вони «тільки наслідують і перепрацьовують вже створене попередніми геніями й талантами, мовляв, популяризують їх» [2, с.21].

Автор не приховує, що наслідує досвід М. Грушевського і Ф. Колесси, бо конструює свій курс, починаючи із народної поезії, адже «це єдиний органічний і доцільний плян, що відповідає дійсному станові розвитку українського поетичного слова» [2, с.22].

Вступ переконує, що в «Історії української літератури» Л. Білецький використовує напрацювання своєї розвідки «Перспективи літературно-наукової критики», у якій йдеться про концепцію О. Потебні, зокрема про зовнішню і внутрішню форми слова (твору). Автор підручника накреслює шлях від міфу через метафору до поняття, відтак розрізняє літературу й науку, до форми й змісту твору додає третій складник – символ як вищу гармонію і єдність форми твору і його змісту. Тож і народнопоетичні твори розглядає саме під таким кутом зору.

Історико-літературний доробок Л. Білецького відзначається різними жанровими формами, зокрема літературно-критичним портретом. Маю на увазі «Три силуетки» (1951), літературні портрети Марка Вовчка, О. Кобилянської, Лесі Українки, як зазначає їхній автор, популярні нариси. Вибір імен був неви-

2. Інтерпретація ідей Івана Огієнка як письменника, літературознавця, публіциста

падковий, адже видання присвячувалося 25-літньому ювілею першої у Канаді жіночій організації – «Союзові українок Канади».

Сильветки вибудовуються за класичною схемою, притаманною жанру літературно-критичного портрета, – це умовні дві частини, перша з яких присвячена життєпису письменниць, друга – огляду творчості. Скажімо, у нарисі про О. Кобилянську автор відзначає роль родини у її вихованні, зокрема батька, який був свідомим українцем, понад усе любив рідне слово, свій народ, його пісню та культуру. Тому він і посилав дітей до приватної учительки-українки, щоб вони знали українську мову. Так Ольга й опанувала її розмовний варіант [5, с.25]. А от про всім відомий факт – пріоритет щодо навчання синів – Л. Білецький пише нейтрально, без апеляції до гендерних віянь: «З народної школи Ольга Кобилянська перейшла до дівочої нормальної школи й закінчила четверту нормальну й п'ятий додатковий курс і з тим вийшла в життя, бо батько не міг її вчити далі, дбаючи насамперед про те, щоб дати повну освіту своїм синам» [5, с.25]. Отже, йшлося і про матеріальний чинник. Натомість серйозне ставлення до самоосвіти викінчило її інтелектуальний розвиток, дозволило мати статус високоосвіченої жінки, котра знала основне з різних галузей науки, філософії, літератури, мистецтва.

Л. Білецький цілком слушно визначає такі чинники становлення письменниці, як книги і буковинська природа, а скарбом її життя називає літературну творчість, жіноче питання й національну справу.

Інтимізуючим елементом цього портрета є спогади автора про О. Кобилянську, про її перебування у Празі. Він малює живий образ письменниці – як зовнішній, так і внутрішній. Брюнетка, невисокого росту, смугляве обличчя – вільна в розмові, говорила спокійно тихим голосом, але не була балакуча, більше слухала інших. Л. Білецького вона знала за його працями, зокрема за промовою про неї на одному із літературних вечорів. «...коли я почав з нею говорити, радо відповідала навіть на питання про її творчість. Мене цікавила проблема впливу на її творчість Ніцше, про який так багато вже писали перед тим. Її автобіографія тоді ще не була надрукована. Я торкнувся в розмові і одержав негативну відповідь!» [5, с.34]. Натомість О. Кобилянська зауважила, що індивідуалізм її творчості не ніцшеанський, а норвезьких письменників: К. Гамсуна, Г. Ібсена. «З захопленням говорила про глибокого М. Метерлінка і згадала про Тургенева, моск. письменника. Їй подобалася у його творах розповідна інтимність й тонка естетика в стилі, особливо в описах природи. Достоєвський жахав, але його любила читати. Шекспір вражав своєю глибокою проблематикою. Коли я сказав, що в її повісті «Земля» дуже багато від Шекспіра й Метерлінка – вона не заперечила, тільки зауважила; «Але найбільше там із народного життя!» І це була правда» [5, с.34]. Такі штрихи допомагають читачеві глибше пізнати образ письменниці – і як людини, і як художниці слова.

Аналіз творчості О. Кобилянської Л. Білецький розпочинає з оптики жанрової, визначаючи як провідні – новелу й повість, а також згадуючи про оповідання, нариси й поезії в прозі у її творчій спадщині. Відтак на їх основі дослідник визначає три стильові ознаки творчості письменниці: ліризм, глибока внутрішня настроєвість, психологізм, почуття природи – «в її творах природа йде в парі з людиною, приймає активну участь в її житті, поступованнях і почуваннях» [5, с.37]. Міркуючи про значення художнього доробку О. Кобилянської, автор портрета уводить її прозу у світовий контекст і на підставі цього робить висновок про новаторство письменниці, зокрема у художньому змалюванні проблеми емансипації жінки. Також письменниці майстерно зображує

аристократичні душі, що «прямують до нового життя, до сфери спокійної мудрости, до духовної ясности й соняшности» [5, с.55].

Цікавими є спостереження науковця про особливості світогляду О. Кобилянської, про співвідношення у ньому естетичного та морального й переважання останнього: «Картини природи в творах письменниці, улюблені її жіночі й чоловічі постаті, музичне мистецтво, розсипане в різних новелях і повістях, вражають нас не тільки своєю красою, але й повзнесенням їх впливом на нашу душу, їх моральною чистотою й облагороднюючим впливом на нашу істоту. Естетична культура витончує моральну культуру людини» [5, с.57]. Відтак висновок науковця прогнозований – О. Кобилянська є «найсильніша повістярка й новелістка з усіх жінок цілої слов'янщини», в українській літературі вона започатковує неоромантизм, першою в українській літературі обороняє права жінки, психологічно і філософськи опрацьовує ситуації і характери, особливо жіночі, створює найталановитішу повість «Земля».

Л. Білецький є й автором портретів відомих українських діячів науки й культури. Деякі з них друкувалися у тодішній періодиці (про В. Щурата, В. Гнатюка, М. Грушевського), деякі вийшли окремими книжечками – про Д. Дорошенка, О. Огоновського у серії «Українські вчені», започаткованою УВАН. Це ретельні огляди наукової діяльності відомих особистостей, котрі у різні часи служили українській ідеї і в цьому бачили сенс свого життя.

Л. Білецький, як і в літературно-критичних нарисах, в оглядах наукової діяльності відомих українців послуговується двочленною композицією: життєпис науковця поєднується із характеристикою його досягнень. Наприклад, у нарисі про О. Огоновського автор ретельно висвітлює його літературну творчість, мовознавчі студії, етнографічні та літературно-критичні праці, а найбільше зупиняється на науковому доробку вченого як історика літератури. І сьогодні актуально звучать такі висновки Л. Білецького: «Ідеї Шевченка й Костомарова стали його [О. Огоновського. – Н.Б.] ідеями: сепаратизм від москалів і поляків, бо український нарід є самостійний нарід і ісконний (віковічний) на українських землях; він виростав і розвивався далеко раніше від московського народу і від найдавніших часів жив на своїй території; має свою самостійну мову, окрему історію, культуру, побут, етнографію і т.д.» [3, с.17].

З метою популяризації художньої спадщини українських письменників Л. Білецький пише чимало змістовних передмов до художніх творів. Одна з таких – «Поет туги і смутку», присвячена Б. Лепкому. Її логічна структура нагадує літературно-критичний портрет, але мінімізований. Аналізуючи життєвий шлях письменника, автор передмови особливу увагу звертає на оточення Б. Лепкого, його знайомство з І. Франком, В. Щуратом, М. Вороним, М. Коцюбинським, М. Яцковом, на аспекти його діяльності як поета, прозаїка, історика літератури, університетського викладача. І якщо в «Історії української літератури» Л. Білецький гадає про класицизм, романтизм і реалізм як визначальні художні напрями, то в передмові науковець розширює цю теоретичну проблематику, характеризуючи модернізм в порівнянні із реалізмом (бо Б. Лепкий – модерніст). Якщо реалісти спостерігають дійсний світ, цікавляться конкретикою матеріальною, «земною», апелюючи до людського розуму, то модерністи намагаються заглибитися у «позасмислове, надприродне», «збагнути ту нитку, яка зв'язує людину із світом потойбічним», щоб почути «хорали усесвіту», пізнати світ завдяки вірі, «духової мудрости» [4, с.10-11]. Цікавими є міркування науковця про два аспекти творів античного і класичного світу: перші позначені статичною формою, «зверхньою», а другі – внутрішньо захищеною, «зрозумілою тільки духово просвітленим вірою» [4, с.11]. Тому завдання модерністів «через приступність і

зрозумілість зверхньої мистецької форми допомогти ширшим верствам народу проникнути у внутрішню суть твору, щоб збагнути в мистецтві його глибинність і вічність» [4, с.11]. Відтак модернізм у трактуванні Л. Білецького – творчість для вибраних, але її можливо досягнути через «зверхню красу форми в мистецьким поєднанні із глибинністю ідей» у повній їх гармонії, із врахуванням мистецтва християнської моралі, світоглядного протистояння матеріального й духовного.

Л. Білецький перераховує цілу когорту українських модерністів. До цієї плеяди зараховує і Б. Лепкого, характеризує його лірику через її мотивну сферу – туга за «цвітом щастя», за мрією, красою, споминами, що вилілась у чудову рефлексійну лірику. І коли поет пише про «одну симфонію краси», то вона єднається із категоріями добра, волі, і такі його бажання світу кращого викликають смуток у душі ліричного героя. Так через окремі штрихи вчений окреслює загальну художню спрямованість лірики Б. Лепкого. Щодо його епічного доробку, то Л. Білецький зупиняється лише на двох творах – «Мазепі» та маловідомому і сьогодні тексті «Під тихий вечір» (саме ця повість-казка оздоблена аналізованою передмовою). Використовуючи порівняльний метод, він з'ясовує різну (історико-національну та соціальну) тематику цих творів, пояснює жанрові особливості утопії і повісті-казки в сенсі ідейного змісту як неможливості порозумітися польському панству й українському селянству.

Висновки. Як історик літератури Л. Білецький обсервував широку панораму імен, творів, періодів літератури: від фольклорного до сучасного йому. Очевидно, в першу чергу вчений ставив перед собою завдання як об'єктивного наукового осмислення українських мистецьких феноменів, так і введення їх у контекст світової літератури. Велику увагу він приділяв вивченню історії української літератури, її популяризації. В проаналізованих різножанрових працях він використовував кілька методологічних підходів – біографічний, культурно-історичний, порівняльний, проте віддавав перевагу філологічному – саме у ньому Л. Білецький убачав найбільші можливості для характеристики художніх творів. Також у напрацюваннях ученого простежується поєднання історико-літературного матеріалу з його теоретичним осмисленням, і в цьому виявляється універсальність дослідника. Водночас і сьогодні є певні лакуни в реінтерпретації наукового доробку вченого: для систематизації його праць найперше необхідна якнайповніша їх бібліографія, а вже на її основі – аналіз як історико-літературних, так і теоретичних поглядів Л. Білецького.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бернадська Н.І. Генологічна проблематика у шевченкознавчих студіях Л. Білецького. *Шевченкознавчі студії*. Київ: ВПЦ, 2023. Вип. 1 (26). С. 5-20.
2. Білецький Л. Історія української літератури. Т.1. Народна поезія. Авгсбург: Накладом українського церковного товариства, 1947. 328 с.
3. Білецький Л. Омелян Огоновський. Вінніпег: Накладом УВАН, 1950. 68 с.
4. Білецький Л. Поет туги і смутку. *Лепкий Богдан. Під тихий вечір*. Вінніпег: Накладом видавничої спілки «Тризуб», 1953. С. 5-16.
5. Білецький Л. Три силуетки. Марко Вовчок – Ольга Кобилянська – Леся Українка. Вінніпег: Накладом Союзу українок Канади, 1951. 127 с.
6. Ільницький М. Леонід Білецький – дослідник Олександра Потебні. *Парадигма*. 2008. Вип. 3. С. 420-422.
7. Ільницький М. Леонід Білецький – історик українського літературознавства. *Білецький Леонід*. Основи української літературно-наукової критики / упорядник, автор передмови та приміток Микола Ільницький. Київ: Либідь, 1998. С. 7-26.

8. Мандрика М.І. Леонід Білецький. Вінніпег: Накладом Товариства «Просвіта» в Кенорі, Онт., 1957. 25 с.
9. Наєнко М.К. Історія українського літературознавства і критики: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 520 с.
10. Салій Олександр. Призабута розвідка Леоніда Білецького (причинок до вивчення «гуцульського тексту» в українській літературі). *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 74. С. 271-277.
11. Хороб С. Леонід Білецький – історик української літератури. *Слово і час*. 2019. №6. С. 19-30.

References:

1. Bernadska, N.I. (2023) Henolohichna problematyka u shevchenkoznavchyykh studiakh L. Biletskoho. [Geneological issues in the Shevchenko studies of L. Biletskyi]. *Shevchenkoznavchi studii*. Vyp. 1 (26). S. 5-20. [in Ukr.].
2. Biletskyi, L. (1947). Istoryia ukrainskoi literatury. T.1. Narodnia poeziiia. [History of Ukrainian literature. T.1. Folk poetry]. Avhsburh: Nakladom ukrainskogo tserkovnoho tovarystva. 328 s. [in Ukr.].
3. Biletskyi, L. (1950). Omelian Ohonovsky. [Omelyan Ogonovskiy]. Vinnipeh: Nakladom UVAN. 68 s. [in Ukr.].
4. Biletskyi, L. (1953). Poet tuhy i smutku. [A poet of longing and sadness]. *Lepky Bohdan. Pid tykhy vechir*: Vinnipeh: Nakladom vydavnychoi spilky «Tryzub». S. 5-16. [in Ukr.].
5. Biletskyi, L. (1951). Try sylvetky. Marko Vovchok – Olha Kobylyanska – Lesia Ukrainka. [Three silhouettes. Marko Vovchok – Olga Kobylyanska – Lesya Ukrainka]. Vinnipeh: Nakladom Soiuzu ukrainok Kanady. 127 s. [in Ukr.].
6. Ilnytskyi, M. (2008). Leonid Biletskyi – doslidnyk Oleksandra Potebni. [Leonid Biletskyi is a researcher of Oleksandr Potebnaya]. *Paradyhma*. Vyp. 3. S. 420-422. [in Ukr.].
7. Ilnytskyi, M. (1998). Leonid Biletskyi – istoryk ukrainskogo literaturoznavstva. [Leonid Biletskyi is a historian of Ukrainian literary studies]. *Biletskyi Leonid. Osnovy ukrainskoi literaturno-naukovoi krytyky / Uporiadnyk, avtor peredmovy ta prytytok M. Ilnytskyi*. Kyiv: Lybid. S. 7-26. [in Ukr.].
8. Mandryka, M.I. (1957). Leonid Biletskyi. [Leonid Biletskyi]. Vinnipeh: Nakladom Tovarystva «Prosvita» v Kenori, Ont. 25 s. [in Ukr.].
9. Naienko, M.K. (2010). Istoryia ukrainskogo literaturoznavstva i krytyky: navch. posib. [History of Ukrainian literary studies and criticism]. Kyiv: VTs «Akademiiia». 520 s. [in Ukr.].
10. Saliy, O. (2011). Pryzabuta rozvidka Leonida Biletskoho (prychynok do vyvchennia «hutsul'skoho tekstu» v ukrainskii literaturi). [The forgotten intelligence of Leonid Biletskyi (reasons for studying the «Hutsul text» in Ukrainian literature)]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 74. S. 271-277. [in Ukr.].
11. Khorob, S. (2019). Leonid Biletskyi – istoryk ukrainskoi literatury. [Leonid Biletskyi is a historian of Ukrainian literature]. *Slovo i chas*. №6. S. 19-30. [in Ukr.].

Nina Bernadska

HISTORICAL AND LITERARY WORKS OF LEONID BILETSKYI: DIVERSITY OF SCIENTIFIC INTERESTS OF THE SCIENTIST

The article analyses the historical and literary works of the famous Ukrainian literary critic Leonid Biletskyi (1882-1955), written by him in the diaspora. They are both of various genres (textbook, literary portrait of a writer or scientist, preface), and colourful

thematically: Ukrainian folk art, individual writers or characteristics of the achievements of Ukrainian scientists. This work is addressed to different audiences – school, academic, and the general public with the aim of popularizing Ukrainian literature and its best assets. L. Biletsky constantly emphasizes the idea of the inclusion of native writing in the world context, uses a set of methodologies that complement each other – biographical, cultural-historical, comparative. However, the philological one is fundamental for him, which allows to characterize literary phenomena as self-sufficient aesthetic phenomena. Also, the scientist successfully combines historical and literary material with theoretical, considering the genre nature of the work, the specifics of literary trends, in particular, modernism. He, like his predecessors, begins the author's course of the history of Ukrainian literature with folk poetry, involving a large mass of information about the anthropological, ethnographic, and national features of Ukrainians. In various genre texts about Ukrainian writers, L. Biletskyi explores the origins of their talent, place and role in the history of Ukrainian literature, peculiarities of style, genre system. In the portraits of famous Ukrainian figures, he emphasises their service to the Ukrainian idea, the originality of their contribution to science.

Key words: Leonid Biletskyi, historical and literary works, their issues and genre.

Отримано: 21.10.2023 р.

УДК 821.161.2.09«18/19»(092)ОГІЄНКО
DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.155-162

Галина Білик

*ORCID 0000-0001-9470-2115,
старший викладач кафедри української літератури,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка*

МОТИВ ДУХОВНОГО ПРОВІДНИЦТВА В ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті вперше досліджено мотив духовного провідництва в літературно-художній спадщині Івана Огієнка (митрополита Іларіона), висвітлено його змістове наповнення й принципи художнього розгортання (мотивні моделі), зацентовано ціннісну вагу цієї категорії для життєтворчості видатного діяча України.

Ключові слова: літературний мотив, мотива модель, громадянська, релігійна, філософська проблематика, духовний провід, Іван Огієнко (митрополит Іларіон).

Постановка проблеми. Духовне провідництво – це високий людський чин, суть якого полягає в супроводі, опіці й наставництві особи чи спільноти (народу, нації) на шляху до їхнього самовдосконалення, благодатного самотворення на підставі вільного вибору, віри та послуху. У цій поважній ролі резонно постають державні й громадські діячі, церковні діячі, письменники, публіцисти й видавці, діячі науки й освіти, митці й дослідники мистецтва, котрі, зокрема, «на різних історичних етапах пробуджували суспільну свідомість, долали стан соціальної апатії, пропагували народні традиції, опікувалися проблемами духовного відродження і розбудови Української держави» – «самовіддано утверджували українську духовність, були її будителями й оборонцями» [7, с.4-5]. Іванові Огієнку в їх добродійному колі належить по-важне місце, адже він діяльнісно втілює чи не всі форми духовного впливу